

DOI 10.34132/mspc2025.02.13.01

Наталія Євтушенко

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ: ДЕФІНІЦІЯ ТЕРМІНА

Представлений аналіз появи терміну «політична коректність» в США як складова суспільних рухів 1960–1980-х років, зокрема руху за права афроамериканців; феміністичного руху; боротьби за права людей з обмеженими можливостями; руху ЛГБТ-спільноти, тощо. Зазначено, що розуміння політкоректності і сьогодні має подвійне сприйняття: позитивне (політкоректність є способом формування демократичного та інклюзивного суспільства), негативне (політкоректність вважається інструментом цензури, що обмежує свободу слова і створює надмірну чутливість у суспільстві). Термін «політкоректність» закріпився в словниках сучасної англійської мови як норма мовленнєвого етикету, ідеологічний принцип, складова ліберальної ідеології, що пропагує рівність, інклюзивність і захист меншин. Підкреслено, що політкоректність є продуктом демократичних перетворень другої половини XX століття, спрямованих на подолання дискримінації та формування рівноправного суспільства.

Ключові слова: політична коректність, ідеологія, ліберальна ідеологія, політкоректна ідеологія, політичний рух, мовленнєва поведінка, публічна комунікація.

Дослідження терміну «політична коректність» можливе лише через глибоке розуміння цього феномена, який охоплює як мовленнєві практики, так і соціально-політичні процеси. Політична коректність є складовою сучасної культури комунікації, проте її змістове наповнення та функції залишаються предметом наукових дискусій.

Походження феномена політичної коректності здебільшого пов'язується з американською політичною культурою другої половини XX століття. В Україні дослідження цієї проблематики зазвичай спираються на англомовні джерела, передусім тлумачні словники, які виступають як регламентуючі видання та канали мовної політики. В авторитетності словників полягає їхня роль не лише як довідкових матеріалів, а й як інструментів фіксації й поширення мовних норм та ідеологічних настанов.

Використані праці зарубіжних науковців: Т. Б'юкенен, М. Делахант, Дж. Чайт, А. Хакер та ін., які аналізували цей ідеологічний феномен, акцентуючи увагу на зв'язок політкоректності з демократизацією суспільних відносин і трансформацією політичного дискурсу.

Поява політкоректності у США пов'язана із суспільними рухами 1960-1980-х років, зокрема, рух за права афроамериканців; феміністичний рух; боротьба за права людей з обмеженими можливостями; рух ЛГБТ-спільноти; екологічні та студентські протести (рис. 1).

Рис. 1. Політична коректність як соціально-політичний рух.

Джерело: сформовано автором

Джерелом цього руху стали, головним чином, представники лівих політичних кіл і інтенсивні дебати в коледжах і університетських містечках [4].

Саме у цей період політкоректність почала сприйматися як форма боротьби проти дискримінації у публічному просторі, ставши складовою ліберальної ідеології, що пропагувала рівність, інклюзивність і захист меншин. Ліберальна ідеологія виконувала роль інструменту соціальної інтеграції, спрямованого на зменшення мовної та символічної дискримінації.

Поступово у 1980-1990-х роках політкоректність закріплюється у сфері:

- освіти – зміни навчальних програм, включення історії та культури меншин;
- медіа – формування стандартів толерантного мовлення;
- державної політики – поява норм антидискримінаційної риторики;
- корпоративної культури – розвиток diversity policy.

Розуміння політкоректності як руху і сьогодні має подвійне сприйняття: позитивне (політкоректність є способом формування демократичного та інклюзивного суспільства), негативне (політкоректність вважається інструментом цензури, що обмежує свободу слова і створює надмірну чутливість у суспільстві) (рис. 2).

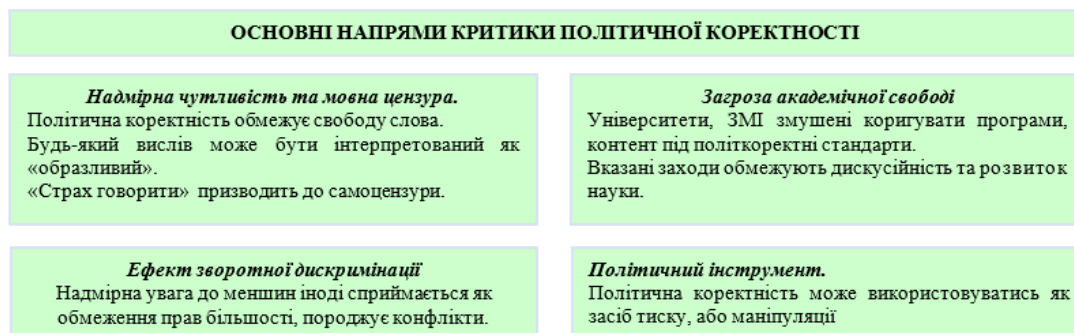

Рис. 2. Основні напрями критики політкоректності.

Джерело: сформовано автором

Опоненти критикують політкоректність, висміюють у сатиричних шоу як надмірну чутливість до дрібниць («South Park», «The Simpsons»), заборону певних слів чи книг, звинувачують владу в надмірній політкоректності, ворожий свободі. Наприклад, мем про «Happy Holidays» замість «Merry Christmas» у США, уникнення слова Christmas, пояснюється побоюванням образити представників інших релігій.

Використання надто складних формулювань у ЗМІ: «люди з надмірною масою тіла» замість «повні», що іноді подається в гумористичному ключі. Критика «зворотної дискримінації», коли в іронічній формі говорять, що «більшість теж потребує захисту». Використання терміну «PC police» («поліцейські політкоректності») для позначення активістів, які суворо контролюють мову й поведінку інших. Сатира на університетські «safe spaces», де кожне слово оцінюється на можливу образливість.

Отже, іронічні позначення політкоректності найчастіше виникають як реакція на гіпертрофовану чутливість, надмірні евфемізми та бюрократизацію мови, що замість вирішення проблем дискримінації породжує комічні або абсурдні ситуації. Тобто коли суспільство сприймає політкоректність як надмірну чи абсурдну форму мовних і соціальних обмежень.

Критики політкоректності наголошують, що свобода слова важливіша за уникнення образ, а толерантність не повинна переростати у заборону висловлювати непопулярні думки. Крім того, прихильники критики політкоректності наголошують, що соціальні зміни мають відбуватись не лише через лексику, а через реальні дії та політику. Отже, противники політкоректності наголошують, що політкоректність є загрозою людства, системою ідеологічних репресій [2], різновидом чуми, що оболванює («bubonic plague»), що англійською звучить майже як «бубонна чума» [1].

Як бачимо критика політкоректності ґрунтується на побоюваннях щодо обмеження свободи слова, втрати природності мовлення та використання її як інструменту політичного контролю. Водночас, попри суперечності, політкоректність залишається важливим інструментом захисту людської гідності й формування толерантного суспільства, соціокультурною нормою у відносинах між людьми, «мовленнєвою поведінкою, щоб уникати дискримінації певної групи населення» [5]. На нашу думку політкоректність як ідеологія не тільки забороняє будь-яку дискримінацією громадян, алей забезпечує реалізацію права людини на соціальну справедливість.

Термін «політкоректність» закріпився в словниках сучасної англійської мови – як британського, так і американського походження (Oxford, Webster, Random House, Heritage, Longman тощо). Саме тому проаналізуємо низку словників, як вони визначають політичну коректність.

– Oxford English Dictionary визначає політичну коректність як відмову від виразів і поведінки, що розглядаються як дискримінаційні чи образливі для певних груп [3].

– Oxford Advanced Learner's Dictionary деталізує: політична коректність – це принцип відмови від лексики чи поведінки, що може образити, а також демонстрація прихильності цьому принципу. Тут простежується ідеологічне забарвлення, адже політкоректність трактується як своєрідна «віра» [8].

– Merriam-Webster's Dictionary пропонує визначення як переконання у необхідності уникати вживання образливих слів чи форм поведінки. При цьому постає низка запитань щодо критеріїв «образливості» та «політичних почуттів» [7].

– Random House Dictionary пояснює політкоректність як відповідність прогресивно-ортодоксальним поглядам у питаннях раси, гендеру, сексуальної орієнтації чи екології [9].

– American Heritage Dictionary подає два значення: 1) підтримка широких соціальних і політичних змін, спрямованих на виправлення історичної несправедливості; 2) демонстрація підвищеного інтересу до цих змін, іноді при ігноруванні інших проблем [10].

– Longman Active Study Dictionary наголошує, що політична коректність означає уважність до того, щоб не принизити жінок, представників певних рас чи людей з інвалідністю [6].

Таким чином, у словниках відображено кілька аспектів явища: від мовленнєвого етикету до ідеологічного принципу та політичного руху. Особливістю є зв'язок політичної коректності з ліберальними ідеями рівності та прав людини.

Варто зазначити, що вже у 1980-1990-х роках політична коректність виходить за межі мовних практик і трактується як суспільно-політичний рух, що має ідеологічні витоки та соціальні наслідки, спрямований на перегляд освітніх програм, боротьбу з расизмом, сексизмом та дискримінацією. У засобах масової інформації термін набуває широкого поширення як позначення ідеології ліберальних змін у США.

Таким чином, політична коректність є багатограним явищем, що поєднує мовні, ідеологічні та культурні виміри. Її розуміння потребує аналізу не лише лінгвістичних джерел, а й соціально-політичних контекстів.

Політична коректність, як соціально-політичний рух, є продуктом демократичних перетворень другої половини ХХ століття, спрямованих на подолання дискримінації та формування рівноправного суспільства. Вона виступає водночас ідеологією (сукупність концепцій і принципів), соціальною технологією (нормою соціальної поведінки), політичним рухом (практика реалізації політкоректної ідеології), що впливає на освіту, культуру, політику й публічну комунікацію. Разом із тим, дискусії навколо її надмірного застосування, іронічне позначення курйозних випадків свідчать про необхідність пошуку балансу між політкоректністю та свободою вираження поглядів.

References

1. Buchanan, T.P. (2001). *The bubonic plague: an American epidemic*. Baltimore: AmErica House [in English].
2. Chait, J. (2015). Not a Very P.C. Thing to Say *New York Magazine* [in English].
3. *Compact Oxford English Dictionary*. (n.d.). (2005). Oxford: Oxford University Press [in English].
4. Delahunt, M.R. (2004). «Political Correctness». *www.artlex.com*. Retrieved from: <http://www.artlex.com> [in English].
5. Hacker, A.M. (2003). *The Growing Gulf Between Women and Men*. New York: Scribner, 2003 [in English].
6. *Longman Active Study Dictionary*. (n.d.). (2010). Harlow: Pearson Education [in English].
7. *Merriam-Webster's Online Dictionary*. (n.d.). (2020). Springfield, MA: Merriam-Webster, Incorporated [in English].
8. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (n.d.). (2015). Oxford: Oxford University Press [in English].
9. *Random House Webster's College Dictionary*. (n.d.). (1997). New York: Random House [in English].
10. *The American Heritage Dictionary of the English Language*. (n.d.). (2016). Boston: Houghton Mifflin Harcourt [in English].
11. Webster, N. (1828). *An American Dictionary of the English Language*. New York: S. Converse [in English].

POLITICAL CORRECTNESS: DEFINITION OF THE TERM

The article presents an analysis of the emergence of the term «political correctness» in the USA as a component of social movements of the 1960s-1980s, in particular the movement for the rights of African Americans; the feminist movement; the struggle for the rights of people with disabilities; the LGBT rights movement, etc. It is noted that the understanding of political correctness today still has a dual perception: positive (political correctness is a way of forming a democratic and inclusive society), negative (political correctness is considered a tool of censorship that limits freedom of speech and creates excessive sensitivity in society). The term «political correctness» has become entrenched in the dictionaries of modern English as a norm of speech etiquette, an ideological principle, a component of liberal ideology that promotes equality, inclusiveness, and protection of minorities. It is emphasized that political correctness is a product of democratic transformations of the second half of the twentieth century, aimed at overcoming discrimination and fostering an equal society.

Keywords: *political correctness, ideology, liberal ideology, politically correct ideology, political movement, speech behavior, public communication.*

Відомості про автора / Information about the author

Наталія Євтушенко, аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування, Юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: nataliiaevt93@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0958-3420>.

Nataliia Yevtushenko, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: nataliiaevt93@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0958-3420>.